

Leszek Kamiński

Literatura romantyczna na VII Międzynarodowym Kongresie Sławistów

Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 9, 143-149

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Leszek Kamiński

LITERATURA ROMANTYCZNA NA VII MIĘDZYNARODOWYM KONGRESIE SLAWISTÓW

VII Międzynarodowy Kongres Slawistów, obradujący w Warszawie w dniach 21-27 sierpnia 1973 r., skupił ponad dwa tysiące uczonych z 24 krajów. Tematyka obrad obejmowała niezwykle szeroki zakres zagadnień z różnych dziedzin nauki: od dominującego językoznawstwa, poprzez historię i teorię literatury, stylistykę, folklorystykę, po historię. „Romantyzm w literaturach słowiańskich” — to wiodący temat obrad sekcji literaturoznawczej Kongresu. Omawiano następujące problemy:

1. badania nad romantyzmem w krajach słowiańskich z punktu widzenia porównawczego (w obrębie literatur słowiańskich i niesłowiańskich),
 2. nowoczesne metody interpretacji romantyzmu w związkach z życiem społecznym w krajach słowiańskich,
 3. znaczenie literatury oświecenia i preromantyzmu w krajach słowiańskich (dziedzictwo oświecenia w ewolucji literatury XIX w.),
 4. tradycja romantyzmu w późniejszych okresach rozwoju literatur słowiańskich.
- Wokół przedstawionych wyżej zagadnień obracała się tematyka 78 referatów i 100 komunikatów.

Ale nie wyczerpuje to problematyki romantycznej omawianej na forum Kongresu. Sekcja dyskutująca nad problemami lingwistyczno-literaturoznawczymi podjęła m. in. temat „Zagadnienia przekładu literackiego wewnątrz języków słowiańskich i na języki słowiańskie w epoce robyły też często materiałem do referatów i komunikatów ze stylistyki, poetyki historycznej itp. (4 referaty i 6 komunikatów).

„mądrym” (3 referaty i 9 komunikatów). Utwory z epoki romantyzmu

W czasie obrad sekcji folklorystycznej przedstawiono 13 referatów i 5 komunikatów na temat roli romantyzmu w badaniach nad folklorem słowiańskim.

Również sekcja historyczna podjęła szereg tematów istotnych i interesujących dla historyków literatury (np. społeczne, kulturalne i naukowe związki narodów słowiańskich w XVI-XIX w., powstanie slawistyki

naukowej czy znaczenie ruchów narodowowyzwoleńczych Słowian w XIX-XX w. dla rozwoju kultury słowiańskiej).

Już wyliczenie liczb sprawia wrażenie imponujące i uzmysławia bogactwo podniesionej problematyki. Jest rzeczą jasną, że omówienie, nawet pobieżne (nie wspominając o ocenie), jest w jednym artykule niemożliwe. Celem moim jest przedstawienie najważniejszych wątków obrad, dotyczących głównie romantyzmu polskiego i generalnych problemów literatury tej epoki. Dotyczące tych zagadnień referaty i komunikaty przyniosły wiele cennych informacji i interpretacji.

Wielu badaczy podjęło próby generalnych ujęć romantyzmu słowiańskiego czy też jego poszczególnych elementów. Próbowano określić istotę romantyzmu w krajach słowiańskich, jego specyfikę, zarówno w dziedzinie podnoszonych tematów, jak i poetyki. Na przykład I. Nieupołkojewa (ZSRR) wygłosiła odczyt pt. „Romantyzm w literaturach słowiańskich w ogólnoeuropejskim kontekście”¹, analizując związki między literaturami słowiańskimi a zachodnioeuropejskimi i charakteryzując miejsce romantyzmu słowiańskiego w literaturze i kulturze tej epoki. Tematem wystąpienia K. Genowa (Bułgaria) były ogólnotypologiczne i specyficznie narodowe prawidłowości rozwoju romantyzmu w literaturach słowiańskich. Zagadnieniami typologii romantyzmu słowiańskiego zajęło się również kilku innych badaczy.

W wielu wystąpieniach mówiono o charakterystycznych dla romantyzmu motywach literackich (np. demonizm — E. Loghinovski z Rumunii czy nec — N. Kauchcziszwilli z Włoch), o podstawowych kategoriach historyczno-filozoficznych epoki (np. idea słowiańska — M. Jakóbiec czy romantyczna koncepcja historii — L. Sziklay z Węgier), o zagadnieniach poszczególnych gatunków literackich (dramatu — G. Germanow z Bułgarii, H. Kneip z RFN, N. Kiraly-Dubrowskaja z Węgier, noweli — A. Nikoliukin z ZSRR, powieści — I. Meszerics i G. Kiraly z Węgier, M. Luporini z Włoch).

Spośród polskich badaczy szeroko zakrojone, syntetyzujące referaty przedstawili M. Janion („Romantyzm polski wśród romantyzmów europejskich”) i K. Wyka („Romantyzm w kulturze polskiej”).

Duża ilość tego typu wystąpień świadczy o powszechnym wśród historyków literatury różnych krajów dążeniu do ujęć syntetycznych, ujmujących całościowo istotę danego prądu czy zjawiska literackiego i sytuujących je w odpowiednio szerokim kontekście. Wynika też z tego jasno, że znaczenie romantyzmu dla rozwoju literatury i kultury poszczególnych narodów, a chyba i całej Europy jest powszechnie doceniane. Warte podkreślenia są próby traktowania romantyzmu słowiańskiego (często również łącznie z węgierskim i rumuńskim) jako całości. W wielu

wystąpieniach znalazło wyraz przekonanie o potrzebie rozwijania takich badań. Między innymi D. Duriszin (CSRS) swój referat poświęcił właśnie metodologicznym problemom porównawczej syntezy literatury romantycznej.

Związki pomiędzy poszczególnymi literaturami słowiańskimi były dyskutowane bardzo często. Przedstawione wywody wskazywały zarówno na podobieństwa i pokrewieństwa, jak i na różnice. Z bardziej interesujących wystąpień tego rodzaju można wymienić referaty: E. Cybienko (ZSRR) o osobliwościach polskiej i rosyjskiej prozy romantycznej, M. Jakóbca o idei słowiańskiej w romantyzmie polskim i literaturach wschodniosłowiańskich, B. Stachejewa (ZSRR) o polskim romantyzmie i idei zbliżenia narodów słowiańskich czy R. Chmela (CSRS) o socjologicznym aspekcie porównywania słowackiego i węgierskiego romantyzmu.

Szczególnie wiele uwagi poświęcono romantyzmowi rosyjskiemu i polskiemu, ich miejscu i roli w romantyzmie słowiańskim i europejskim. Przedstawione prace przyniosły szereg nowych faktów i interpretacji. Znaczna część referatów wskazywała na dużą i inspirującą rolę, jaką odegrał romantyzm polski w stosunku do literatur krajów ościennych. Wymienić tu można przykładowo referat S. Kozaka Knyhy bitija ukrains'koho narodu M. Kostomarowa i *Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego* czy W. Kubiljusa i K. Nastopki (ZSRR) pt. „Polski romantyzm i literatury bałtyckie”. Wpływ romantyzmu polskiego na wschodniosłowiańskie literatury przedstawili G. Werwes i M. Āazbiaruk (ZSRR). Rumuńscy badacze I. Chitimia i I. Petrica wskazywali na znaczenie poezji Mickiewicza dla literatury rumuńskiej i związki między literaturami obu krajów. K. Kujew (Bułgaria) zajął się recepcją *Konrada Wallenroda* w swoim kraju, a W. Smochowska-Petrowa (Bułgaria), mówiąc o historyzmie romantycznym i jego źródłach, zestawiała *Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego* i kronikę XVIII-wiecznego mnicha bułgarskiego Paisija. I. Fried (Węgry) przedstawił proces przechodzenia od klasycyzmu do romantyzmu na przykładzie twórczości słoweńskiego poety Preszerena, Mickiewicza, Machy i Vörösmarty'ego.

Problematyka związku między romantycznymi literaturami słowiańskimi a literaturami Zachodu ukazywana była głównie na przykładzie literatury rosyjskiej. Wymienić tu można m. in. ciekawy referat R. Kalinina (Francja) o wpływie francuskiej szkoły frenetycznej na wczesną prozę romantyczną w Rosji.

Referaty i komunikaty przedstawiające wyniki badań porównawczych nad romantyzmem słowiańskim zdecydowanie dominowały ilościowo. Stosunkowo niewielka liczba badaczy przedstawiała referaty mieszczące się w temacie określonym jako: „Nowoczesne metody interpretacji romantyzmu w związkach z życiem społeczno-narodowym w krajach słowiań-

skich". Wśród kilkunastu wystąpień z tej grupy znajdowało się kilka niezwykle interesujących.

Wyróżnić należy żywo przyjęty referat I. Belzy o rozwoju etycznych koncepcji polskiego romantyzmu, kształtowanych, zdaniem autora, przez folklor, profetyczne rozumienie poezji i wpływ Dantego, a obejmujący oprócz poezji, również zagadnienia muzyki Chopina.

Inni radzieccy badacze zajęli się podstawowymi problemami rosyjskiej literatury romantycznej: U. Focht mówił o spornych problemach rozwoju romantyzmu w literaturze rosyjskiej, W. Kuleszow — o jego typologii, a A. Owczarenko — o sporze o romantyzm w radzieckim literaturoznawstwie.

Ciekawym ujęciem tematu wyróżniał się referat Stefana Treugutta o Napoleonie Bonaparte jako bohaterze literackim polskiego romantyzmu. O postaci Napoleona w literaturze rosyjskiej mówiła E. Matewa (Bułgaria).

Podkreślić tu jeszcze należy prace, dające próby uogólniających, teoretycznych ujęć pewnych elementów procesu historyczno-literackiego epoki romantyzmu. Przedstawiły je m.in. polskie badaczki M. Piwińska („Psychologiczna problematyka romantyzmu a konstrukcja bohatera”) i M. Żmigrodzka („Przełom romantyczny i tradycja literacka”).

Kilkanaście referatów koncentrowało się wokół problematyki oświecenia i preromantyzmu. Celem ich było przede wszystkim pełniejsze scharakteryzowanie preromantyzmu i sentymentalizmu jako fazy przejściowej między oświeceniem a romantyzmem i ukazanie roli literatury i filozofii oświeceniowej w następną epokę.

Również i tu daje się zauważyć stosunkowo duża ilość rozpraw syntetyzujących (np. „U źródeł polskiego preromantyzmu” A. Lipatowa z ZSRR czy „Preromantyzm i sentymentalizm w literaturze rosyjskiej” G. Smitha z Wielkiej Brytanii). Obok nich przedstawiono szereg, może nawet bardziej interesujących rozpraw szczegółowych, dotyczących poszczególnych aspektów dyskutowanych prądów literackich. K. Krejči (CSRS) mówił o problemie języka w oświeceniu i romantyzmie, G. Makogonenko (ZSRR) — o związkach Karamzina z oświeceniem, Z. Libera — o początkach romantycznej krytyki literackiej.

Tradycja romantyczna w literaturze późniejszej, zarówno XIX- jak i XX-wiecznej — to problem skupiający uwagę literaturoznawców wielu krajów. Znaczenie romantyzmu w rozwoju poszczególnych literatur narodowych, jak i kultury europejskiej, żywotność sformułowanych wtedy haseł, artystyczna i ideowa wartość poszczególnych dzieł stają się, m.in. dzięki dorobkowi badawczemu historyków literatury, coraz powszechniej uświadamiane. Zagadnieniom tym poświęcono sporo uwagi również w czasie obrad VII MKS.

Omawiano szeroko zarówno stosunek następnych generacji do roman-

tyzmu (np. pozytywistów — J. Kulczycka-Saloni czy międzywojennej awangardy — A. Lam) i jego dorobku w poszczególnych dziedzinach literatury (np. recepcja dramatu romantycznego w okresie Młodej Polski — R. Taborski czy symboliczny dramat narodowy Wyspiańskiego — St. Skwarczyńska), jak też odbicie romantyzmu w twórczości poszczególnych pisarzy. Spośród referatów z ostatniej grupy warto wspomnieć cały szereg wystąpień, poświęconych twórczości Dostojewskiego (np. „Likwidacja byronizmu w powieściach Dostojewskiego” D. Martineza z Francji czy „Problem romantyzmu w dziele Dostojewskiego” M. Jonesa z Wielkiej Brytanii).

Źukazane zostały różne aspekty związków z romantyzmem takich pisarzy, jak Czechow, Turgieniew, Gorki, Jesienin, Błok, Fet, Tiutczew, Biełyj, Botew, Wazow, Berent, Broniewski, Iwaszkiewicz, Bryll, a także poszczególnych prądów i kierunków literackich (symbolizm, poezja rewolucyjna).

Nie brakowało też referatów podejmujących próby całościowego ukazania wpływu romantyzmu na poszczególne dziedziny kultury i literatury Słowian. Tytułem przykładu można wymienić wystąpienia H. Segela (USA) — „Deromantyzacja romantyzmu polskiego w dobie neoromantyzmu”, L. Nowczenko (ZSRR) — „O romantycznych początkach realizmu socjalistycznego”, S. Nikolskiego (ZSRR) — o romantycznych tendencjach czeskiej literatury XX w. czy J. Z. Jakubowskiego, omawiającego ten sam problem w odniesieniu do literatury polskiej. Przedstawiano też wyniki badań bardziej szczegółowych (np. J. Krystynek z CSRS — „Romantyczna tradycja w rozwoju prozy historycznej u południowych Słowian” czy D. Bieńkowska z Kanady — „Ernest Bryll: teatr romantyczny — kontynuacja czy deformacja”).

Wspomniłem już na wstępie, że utwory romantyczne służyły często jako materiał dowodowy w referatach i komunikatach z zakresu poetyki historycznej, stylistyki czy teorii przekładu. Szczególnie często sięgano w tym celu do twórczości Puszkina. Jako przykłady prac wartościowych i reprezentatywnych można wymienić: „Teoria przekładu w literaturze polskiej epoki romantyzmu” — M. Wisti-Szurek (Francja), „Język poetyki romantyzmu w polskiej poezji współczesnej” E. Rechtsiegel (NRD), „Genologiczna interpretacja literatury romantycznej” J. Hvišć (CSRS) czy „Mity i symbole: systemy tematyczne w powieści N. Żmichowskiej *Poganka*” — P. Hultberg (Dania).

Również w czasie obrad sekcji folklorystycznej przedstawiono wyniki badań, rozszerzających wydatnie wiedzę o romantyzmie, zarówno w kwestiach szczegółowych („Romantyzm polski a teatr kukielkowy w krajach słowiańskich” W. Gusiew z ZSRR), jak i poprzez prezentowanie ujęć generalnych („Paralele i specyfika w rozwoju etnografii i folklorystyki

w krajach słowiańskich w okresie romantyzmu” J. Burszta, czy „Romantyzm w literaturach słowiańskich i folklor” — N. Krawcow z ZSRR).

Dyskutowane w ostatniej sekcji problemy dotyczące społecznych, kulturalnych i naukowych związków narodów słowiańskich, powstania slawistyki naukowej czy ruchów narodowowyzwoleńczych w XIX w. pozwalały zrekonstruować społeczno-polityczne i intelektualne podłoże literatury romantycznej.

*

* *

Już z przytoczonej, bardzo lakonicznej charakterystyki wynika, że znaczenie Kongresu dla dalszych badań nad romantyzmem jest ogromne. Szczególnie dużo miejsca poświęcono romantyzmowi polskiemu. Przygotowane na Kongres prace przyniosły wiele nowych ustaleń interpretacyjnych, zarówno dotyczących poszczególnych utworów, jak i typów bohatera, charakterystycznych wątków i motywów, różnych gatunków literackich itp. Podejmowali te zagadnienia przede wszystkim uczeni polscy (przedstawili ok. 30 referatów na te tematy). Opracowane przez nich materiały ukazały się drukiem w tomach: *Studia romantyczne* ² (m.in. wspomniane prace M. Janion i M. Żmigrodzkiej) i *Z polskich studiów slawistycznych* t. 4 ³ (m.in. rozprawa R. Taborskiego), a także na łamach różnych czasopism („Pamiętnik Literacki”, „Miesięcznik Literacki”, „Literatura” i in.). Ze względu na ogólną dostępność tych wydawnictw ich bardziej szczegółową charakterystykę pomijam.

Z naszego punktu widzenia bardzo interesujące w wystąpieniach badaczy zagranicznych były informacje i rozważania dotyczące recepcji romantyzmu polskiego w literaturach innych narodów (głównie słowiańskich), a także rozmaite prace komparatystyczne, ukazujące podobieństwa i różnice w rozwoju poszczególnych literatur narodowych lub próbujące sformułować ogólne prawidłowości w rozwoju literatur słowiańskich. Oczywiście nie tylko do tych zagadnień ograniczył się dorobek zagranicznych slawistów. Przedstawili też oni szereg wartościowych rozpraw interpretacyjnych dotyczących literatury polskiej. Wymienić tu można wspomnianą już pracę I. Belzy o etycznych koncepcjach polskiego romantyzmu, N. Kiraly-Dubrowskiej o typologii polskiego dramatu XVIII i XIX w., B. Czaykowskiego (Kanada) o zagadnieniu oryginalności w polskim romantyzmie, G. Gömöri (W. Brytania) o micie Byrona w twórczości Norwida czy W. Weintrauba (USA) pt. „Perypetie romantycznej profesury: Mickiewicz, Michelet i Quinet”. Konfrontacja naszych poglądów na romantyzm z dociekaniem badaczy pochodzących z innych kręgów kulturowych daje materiał do interesujących przemyśleń, pozwala w sposób pełniejszy ujrzeć dorobek polskiej literatury romantycznej.

Na Kongres przygotowano cały szereg publikacji książkowych i perio-

dyków, zawierających zarówno pełne teksty przedstawionych w czasie obrad referatów, jak i inne prace dedykowane Kongresowi. Z książek dostępnych na naszym rynku księgarskim, oprócz już wspomnianych, wymienić trzeba przygotowany przez naukowców z Uniwersytetu Warszawskiego i Moskiewskiego i wydany w języku rosyjskim tom pt. *Romantyzm w literaturach słowiańskich*⁴. Zawiera on m. in. wymienione wcześniej artykuły W. Kuleszowa i E. Cybienki, pracę N. Krawcowa o roli międzysłowiańskich związków literackich w okresie romantyzmu, a także prace uczonych polskich: M. Straszewskiej o narodowości w polskim romantyzmie, Z. Libery o początkach romantycznej krytyki literackiej i E. Sawrymowicza o listach Mickiewicza. Obok polonistów w tomie tym piszą polscy rusycyści i slawiści (m.in. B. Galster i A. Semczuk o romantyzmie dekabrystów czy J. Wierzbicki o problemach romantyzmu chorwackiego. Spośród innych polskich publikacji kongresowych można jeszcze wymienić *Studia rysycystyczne z epoki romantyzmu*⁵.

VII Międzynarodowy Kongres Sławistów stanowił dogodny forum do szerokiej konfrontacji poglądów i wymiany doświadczeń, umożliwił zorientowanie się w aktualnym stanie badań w poszczególnych dziedzinach sławistyki, w tym interesującym nas tu szczególnie problemie badań nad romantyzmem. Badania te prowadzone są różnymi metodami, mają różny zakres, a i ich poziom nie jest równy. Jednak ilość, a także podnoszona problematyka dowodzą wyraźnie, że zainteresowanie literaturą romantyczną ciągle wzrasta. Coraz wyraźniej widoczna staje się doniosła rola romantyzmu w kulturze europejskiej, a zwłaszcza w kulturze narodów słowiańskich. Ale wraz z rozwojem badań ukazuje się coraz więcej białych plam i ciągle stwierdzamy, że wbrew pozorom nie jest to literatura ostatecznie zbadana i usystematyzowana.

Przypisy

¹ Tytuły referatów, niezależnie od języka, w jakim były wygłoszone, podaję w języku polskim. Językami obrad były wszystkie języki słowiańskie oraz francuski, angielski i niemiecki.

² *Studia romantyczne*. Prace pod redakcją Marii Żmigrodzkiej poświęcone VII Międzynarodowemu Kongresowi Sławistów. Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1973, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

³ *Z polskich studiów sławistycznych*, T. 4, Seria 4. Prace na VII Międzynarodowy Kongres Sławistów w Warszawie 1973 r. Warszawa 1972

⁴ *Romantyzm w literaturach słowiańskich*. Wydawnictwo Uniwersytetu Moskiewskiego 1973.

⁵ *Studia rusycystyczne z epoki romantyzmu*. Prace krakowskiego ośrodka sławistycznego poświęcone VII Międzynarodowemu Kongresowi Sławistów w Warszawie w roku 1973. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.